

A Mágocsi Állami Agyagipari Szakiskola 1887-1897

TEGZES FERENC

ny. főlevéltáros, Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára 7623 Pécs, Rét utca 9.
e-mail: ftegzes@freemail.hu

Rezümé: Az iskolára vonatkozó iratanyag nem maradt fent. Az iskola értesítői és a korabeli sajtó azonban az intézmény történetének megismerésére elég eligazítást adnak. Mágocs és környékének agyagipari hírneve a 19. sz. második felében már annyira elismert volt, hogy a minisztériumok illetékesei perspektívát láttak a szakemberek helyi képzésében. A Mágocsra telepített szakiskolának kettős célja volt. Elsősorban a minőségi szakképzés. Másodsorban a jelentős németajkú lakosság gyermekeinek a magyar nyelvben való minél mélyebb jártasságának elmélyítésére.

Az iskola 1887. október 2-án nyílt meg. A beiratkozás és a tanítás ingyenes volt, a szülőknek csak az élelmezésről és a ruházatról kellett gondoskodniuk. Kettő alapítványi helyet létesítettek: Baranyavármegye a megyében született pályázók közül egy tanulót támogatott, a Pécsi Kereskedelmi Ipartestület egy, az illetékességi területén (Baranya, Somogy, Tolna megyék) született tanulót támogatott, akinek apja agyagiparos volt. Az oktatás színvonalát az jelzi, hogy a végzett, 15. életévüket betöltött tanulóknak nem kellett inaskodniuk, hanem munkakönyvet kaptak, és ezzel elhelyezkedhettek a kályhaiparban.

Az országban, iskolánk fennállása időszakában, csak három agyagipari iskola működött: Ungváron, Rimaszombaton és Székelyudvarhelyen. Azonban bármennyire is színvonalas oktatás folyt Mágocson, a tanulói létszám nagyon alacsony volt. Az államnak már nem érte meg az iskolát anyagilag fenntartani. Így az oktatás a 1896/1897. tanévben már nem indult el. Az agyagipari képzést a továbbiakban Pécsen a Zsolnay-gyár saját kebelén belül állami segítséggel biztosította.

Kulcsszavak: agyagipar, szakiskola, tanügy, Mágocs

The State Vocational School of Mágocs 1887-1897.

Summary: There are no historical documents relating to the school. However, the school's yearbooks and the press of the time provide enough information to understand the history of the institution. In the second half of the 19th century, the reputation of the clay industry in and around Mágocs was so well established that the Ministry of Religion and Education saw a realistic opportunity to train young people for this sector. The vocational school in Mágocs had a dual function. Firstly, to provide quality vocational education. Secondly, to give the students a deeper knowledge of the Hungarian language among the German-speaking ethnic population in the area.

The school opened on 2 October 1887. Admission and tuition were free of charge, parents only had to provide food and clothing for their children. There were two foundation places provided by local authorities. The quality of the education provided was demonstrated by the fact that the students, who had completed their studies and had reached the age of 15, did not have to work as apprentices but were given a work booklet which enabled them to find employment in the stove industry.

In the country, at that time, there were only three schools for the clay industry: in Ungvár, Rimaszombat and Székelyudvarhely. However, no matter how high the quality of education in Mágocs, the number of students was very low. The state could no longer afford to maintain the school. Thus, education did not start in the school year 1896/1897. The Zsolnay factory in Pécs continued to provide training in the clay industry within its own walls, with the help of the state.

Keywords: clay industry, vocational school, education, Mágocs

Források

Sajnos az iskola irattára nem maradt fenn. Rendelkezésünkre áll az iskola 1890-ben megjelent Értesítője az 1887-1890. tanévről, és az 1895-ben kiadott Értesítője az 1894/1895. tanévről. Ezekben az iskola történetére vonatkozóan találtunk nagyon használható adatokat. Baranyavármegye közigazgatási iratanyaga csak annyiban forrás, hogy a megye által létrehozott alapítvánnyal kapcsolatban ad támpontot. A településen belüli elhelyezkedésre eligazítást adott az Allami Földmérési Felügyelőség birtoknyilvántartása. A pécsi, mohácsi sajtó foglalkozik kellő információ megadásával a baranyai agyagipar művelőinek minőségi utánpótlására létrehozott oktatási intézménnyel. A Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara éves jelentései is forrásanyagként szolgáltak.

Képanyag csak egy áll rendelkezésünkre, mely az iskola tanműhelyét ábrázolja. Készítette Zelesnyi Károly pécsi fényképész. Látható az 1896-ban kiadott vármegyei monográfia első kötetében.¹

1. ábra: Felirata: Az egyetlen fennmaradt kép a mágocsi agyagipariskoláról

Bevezetés

Az agyagot, mint kézműves nyersanyagot szinte életre keltve, emberközelbe hozza elénk egy 20. sz. eleji ismertető mű: *”Az agyag -a sáros agyag- vagy egyszerűen a sár, ahogy a harangöntő és gölöncsér nevezi, sokfelé igen-igen megvetett anyag. Az emberek lábukkal tiporják, - és még ott sem igen túrik- hisz köztudomású, hogy sáros lábbal nem illik belépni a szobába. De vessük csak ezt a megvetett, lábbal tiport agyagot tűzbe, - nem fog az ott elpusztulni, - hanem a regék főnixmadaraként új életre kél a sok mindent elhamvasztó, megsemmisítő lángokban. A drágakövek legdrágábbika – a gyémánt –*

¹VÁRADY 1896,:361

áldozatává lesz a tűznek, és nem marad belőle csak egy kis szénsavgáz, amiből pár krajcárért literszámra vehetünk. De nem így az agyag. Annak nem árt a tűz, nemcsak, hogy új életre kél, hanem megneimesedik, megszépül benne. Az a kenhető, lágy, sokszor utálatos, semmilyen színű agyag, a tűzből kikelve az érett meggynek kívánatos piros színétől kezdve a hónap vakító fehér színéig majd minden szint felvehet, és nem lesz többé újunkkal szétnyomható, hanem megkeményedik és hangja hasonlatos lesz az acél csengéséhez. Égetés útján belőle a legszebb művészi munkák örök életre rögzíthetők.”²

Helyzetkép Mágocs Agyagiparáról 1883-ról

A Budapesti Állami Közép Ipartanoda vegyészetest oktató tanára, Petrik Lajos átfogó képet adott az ország agyagipari viszonyairól 1883-ban. A minket érdeklő mágocsi helyzetről a következőt írta az Ipartanoda Értesítőjében (Sajnos, az nem derül ki, hogy az értesüléseihez honnét jutott hozzá.): „Mágocson 2 kályhás és 6 fazekas van. A fazekasok sötétszínű mágocsi agyaggal dolgoznak, melyet váraljai és voitsbergi fehér agyaggal engobiroznak.”³ Készítenek itt fehér és színes kályhákat. A fazekasok meglehetősen primitív módon dolgoznak; kettős fehér, engobirozott 4 durva fazekasárut készít. Mint értesültem, Mágocson is szándékoznak agyagipari tanműhelyt felállítani. Azt tartom, hogy a mágocsi agyagipar oly jelentéktelen, és a nyersanyag se valami kiváló, hogy ily intézet felállítását ott nem találom szükségesnek. A földmivélés-, ipar- és kereskedelemügyi m. kir. minisztérium, jelenleg egy mágocsi kályhás fiát ösztöndíjban részesítette, s ez ifjú jelenleg intézetünkben tanul. Véleményem szerint elég lesz, ily csekély iparral bíró helyekről egyes segédeket kiképeztetni, és esetleg későbben ezeket, mint önálló iparosokat támogatni.”⁴

Egy pécsi sajtóorgánum még 1852-ben másként látta: „Az agyagárukkal foglalkozó iparos szakmák Mágocson már a század kezdetén nagy jelentőséggel bírtak. A fazekas iparosok száma évről évre nőtt. Termékeik keresettek voltak, ők látták el az egész környéket. Egy feljegyzés szerint a Mágocson működő fazekasok -a század második felében évente 80-100000 tárgyat (tányér, korsó, egyéb agyagedény) adtak el.”⁵

Megjelenés

Még szerencse, hogy az illetékes minisztereknek (Trefort Ágoston vallás- és közoktatásügyi miniszter, gróf Széchenyi Pál földmivélés-ipar-kereskedelmügyi miniszter) más volt a véleménye. Így Baranyavármegye legújabb oktatási intézményének megjelenéséről, létjogosultságáról, az újságolvasók már 1887. augusztusában olvashattak először az iskola felügyelő bizottságának elnökének, Halvax Józsefnek a tollából: „Baranya-Mágocson, - hol az eddig is már nem közönséges ízléssel készített edényművek és kályhás munkák a kultuszminiszter figyelmét is magukra vonták, - tetemes áldozattal állami agyagipariskola állíttatott. Az iskola 3 éves tanfolyamával oly célból létesíttetett, hogy abban elemi iskolát végzett, 12 évüket betöltött fiuk három tanító vezetése alatt naponként 8 órán át, úgy a műhelyi gyakorlati tanítás, mind az agyagiparhoz megkívánható

²EGRY 1913.

³Engobozás: durva agyagedény bevonása színezett agyagréteggel. <https://elfelejtettzavak.blogspot.com/search?q=engoboz%C3%A1s>. A letöltés ideje: 2021.10.05

⁴Értesítő IV. 261. Az ismertetőt közli: Mohács és Vidéke, 1884.07. 20. 3. A „Zsolnay-féle” gyárról is kapunk átfogó képet. Az újságíró nagyon nehezményezi, hogy Petrik Lajos a mohácsi agyagiparról nem tesz említést.

⁵Fünfkirchener Zeitung, 1852.64. 10. 5. Idézi: TEUFEL 1989: 192–193

rajzolásban, és vegyészetben való oktatás, és általában az iparos szükségletéhez mért ismeretek elsajátítása oly kellő kiképzetést nyerjenek -még pedig ingyen- hogy ez iparág készítményeit eddigi alakjukban ugyan, de tökéletesebb, és versenyképes minőségben állíthassák elő. Mint az intézet felügyelő bizottságának elnöke, felhívom e szakiskolára általában a nagyközönség figyelmét; de különösen is, azon szülőkét, kik gyermekeiket netán ez iparágra szánják; nemkülönben az ezen iparágban működő mesterekét is, azon megjegyzéssel, hogy szakmájukban szükségesnek érzett gyakorlati útbaigazítást (például: a mázak összeállításában stb.) az illető szaktanítótól vasárnaponként nyerhetnek. Ezúttal egyszermind jelzem, hogy a 11 hónapon át tartó tanítás az intézetben szeptember hó első napjaiban veendi kezdetét; a megnyitás napját, mihelyt megállapítatik, hírlapilag és hirdetményileg tudatni fogom.

A haladás mai korában mindenki beismeri már, hogy csak alapos műveltséggel, kellő értelmi képzettséggel, s gyakorlati szakismerettel bíró iparos osztály emelheti fel a magyar ipart pangásából, és képes a külföld iparával - mely a szaktudomány vívmányait immár minden téren érvényesíti, - lépést tartva fejleszteni azt, és ekkép szebb jövőt biztosítani számára. Ebből indul ki a kultuszminiszternek a magyar ipar emelésére irányuló abbéli intézkedése, melynél fogva hazánk különböző vidékein, azok sajátosságai szükségleteihez képest, létesít műasztalos, esztergályos, gép- és mulakatos ipartanműhelyeket; a baranya-mágocsi agyag-ipariskola e téren hazánkban első.⁶

1887 nyarán egy mohácsi újságíró látogatott el Mágocsra. Ebből megtudjuk (hivatkozik a pécsi lapokra), miszerint „a kultusz miniszternek figyelmét magukra vonták a mágocsi Maratt-féle kályhák, melyek a budapesti országos kiállításon is feltűnést keltettek, - továbbá a Bach féle mágocsi kancsók s egyéb féhéredényes munkák, melyek mint izléses alakjuk, úgy kiállításuknál fogva bármely hasonnemű iparcikkal megállhatják a versenyt. S ennek következtében állítatott fel a 3 évi tanfolyamú agyagipariskola.” Mivel az újságíró mohácsi volt, ismerte az ottani agyagipari termékek előnyeit, hátrányait, hihetünk neki.⁷

Mágocson az Állami Agyagipari Iskolát 1887. október 2-án nyitotta meg Szalay Imre minisztériumi tanácsos.⁸

1887 novemberében újságíró látogatója volt az iskolának Pécsről. Annak ellenére, hogy nem régen kezdődött meg a foglalkozás, elragadtatottan szemlélte hogy a „kis iparos jelöltek minő kedvvel gyúrnák, dagasztják az agyagot, hajtják a korongot, és már kisebb tárgyakat kellő ügyesség és izléssel készítenek is.” A siker és munkakedv előmozdításában az oktatók jó bánásmódját, szakértelmét emeli ki: „mert úgy Marót, mint Hübner tanárok nem sajnálnak semmi fáradságot, hogy tanítványaikkal a kellő eredményt elérhessék.” Felhívja a figyelmét az olvasóknak, hogy akiket érdekel a haza ipar haladása, ne mulassza el az agyag-ipariskolát meglátogatni.⁹

Elhelyezés

Az iskolát a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium alapította és tartotta fent, majd 1892-től a Kereskedelmi Minisztérium főhatósága alá került.¹⁰

⁶Pécsi Figyelő, 1887.08.20. 2. 'Agyagipar-iskola Mágocson'.

⁷Mohács és Vidéke, 1887.08.28. 2. 'Kisszély Andor: Agyagipar-iskola Mágocson. Fazekasaink és korsósaink figyelmébe.'

⁸Értesítő II. 3.

⁹Pécsi Figyelő, 1887.11.26. 3.

¹⁰Értesítő II. 5.

Az iskolát a volt Flasschits féle épületben helyezték el.¹¹ Topográfiailag Beltelek 427. házsám alatt volt. Lakóházat, udvart, gazdasági épületet foglalt magába 811 m. nagyságban. Tartozott hozzá még 1475 m. kiterjedésű szántóföld is.¹²

Az épület megvétele, átalakítása oktatási célra és a felszerelés biztosítása az államnak 10000 forintjába került. Az épület beosztása:

1. Rajzterem, ahol az elméleti oktatást is tartották. A szabadkézi-, mértani- és szakrajz-mintákon kívül az elméleti előadásokhoz szükséges tanszerekkel is ellátták.

2. Műhely, melyben hat fazekaskorong, egy kályháskorong, három munkaasztal, polcos állványok, egy szárító. Természetesen a megfelelő szerszámok.

3. Agyagkamra.

4. Gipszöntő helyiség.

5. Iroda, ide került később a felszaporodott létszám miatt a műhelyből három mintázó asztal. A gipszminták is nyertek elhelyezést, valamint a könyvtár, és az agyagipari tárgyak gyűjteménye.

6. Laboratórium, nagy dolgozóasztal, két szekrény „gazdag vegyszergyűjteménnyel”, két finom mérleg, egy iszapoló állvány, két mázórló, mozsarak, poharak csészék.

7. Égető helység, egy nagy kemence, több kisebb-nagyobb zártkemence („Muffel”), kísérleti kemence.

8. Egy szoba a szaktanító lakásául.

9. Zárt folyosó, a munka alatt levő tárgyak elhelyezésére szolgál, ez „kiegészítő része a főépületnek.”

Udvar. A kút közelében vannak az iszapolók.

Az iskolaszolga lakásául szolgáló épülettel kapcsolatos helyiségek az agyag és fakészletek elhelyezésére szolgálnak.¹³ A két tanár évi fizetése 800-800 forint volt. A rajztanító lakáspénze 150 forint. Az óraadó tanító díja 160 forint. A házmester (szolga) fizetése 240 forint.

A dologi kiadások 1887-ben 375,55 forintot tettek ki. (De ekkor még a különböző tanszerek, bútorzat beszerzése is aktuális volt, valamint építkezések is folytak.) 1888-ban 173,95 forint volt, 1890-ben 41890 forint. „A nagyobb mérvű kiadást a III. évfolyamot befejező tanulók gyakoribb égetési próbáinál elhasznált tüzelőanyag okozta.”¹⁴

Létrehozás célja

Az iskola felállításának kettős célja volt. A Mágocs és vidékének háziiparként gyakorlott „gelencsér” mesterségben a tanulókat szakszerűen képezzék ki. Az eddig hagyományos „edényneműek” és kályhák eddigi alakjukban történő, de tökéletesebb kivitelben megvalósítható gyártására legyenek képesek. Ezáltal természetesen versenyképesebbek is lesznek. Tehát a külföldi áruk kiszorítása a hazai piacokról. A felnőtt mesterek és segédek továbbképzése is az iskola céljai közt szerepelt. Természetesen az iskolának a másik feladata „a nagyrészt német ajkú iparos és földműves szülők gyermekeiből álló tanulók a magyar nyelvet az iskolában egész jól elsajátítják, s így az iskola közvetve a magyarosodásnak is némi szolgálatot tesz.”¹⁵

¹¹TEUFEL 1989, 195.

¹²Magyar Nemzeti Levéltár Baranya Megyei Levéltára. (Továbbiakban: MNL BaML.) VI. 181.a. Pécsi Állami Földmérési Felügyelőség. 155. Mágocs adóközség Birtokrészleti jegyzőkönyv 1888. 1 bécsi öl= 1,89 m.

¹³Értesítő I. 6-7.

¹⁴Értesítő I. 6.

¹⁵Értesítő II. 3-4.

Működés

Az első év befejező vizsgájára 1888. június 28-án került sor, Petrik Lajos (Budapesti Állami Ipariskola tanára) miniszteri biztos elnöklete alatt¹⁶. Ő volt az, aki a párizsi 1889-es világiállításán feltűnt amerikai avanturinmázás edények készítési módját „kísérletezés útján kitalálván, azt az iskola szaktanítójával megismertette, s így ezen kerámiai újdonság előállítás módja iskolánk titkát képezi.”¹⁷

A tanidő 1892/1893. tanévig bezárólag 3 éves volt. Majd az 1893/1894. tanévtől kezdődően 4 évesre emelte fel a kereskedelemügyi miniszter az 1893. november 27-én kelt 83216/1893.VI. sz. rendeletével.¹⁸ A tanári kart kezdettől fogva három fő alkotta:

Maráth József igazgató. Tantárgyai: agyagipari technológia, műhelyi és laboratóriumi gyakorlat. Egyúttal az iskola számadója is ő volt. (Igazgatóvá történő kinevezésének idejéről, valamint a számadások vezetésének feladatkörének átvételéről, nincs adatunk. Valószínűsíthető, hogy 1892-től, amikor a kereskedelemügyi miniszter vette át a főfelügyeletet.)

Krammer Károly óraadó tanító, elemi iskolai tanító. Tantárgyai: olvasás, fogalmazás, ügyirattan, szám- és mértan.

Hübner Rezső. Tantárgyai: vegytan, szabadkézi rajz, mértani rajz, szakrajz, mintázás.

A tanulók részére hetente egy órában saját lelkészüktől hittan oktatásban részesültek.¹⁹

A főfelügyeletet a kereskedelemügyi miniszter látta el, egyrészt a kerületi iparfelügyelőn keresztül, illetve az ipariskolákat felügyelő megbízott szakközege segítségével. Az elméleti oktatás felett a vallás- és közoktatásügyi miniszter megbízottja gyakorolta az ellenőrzést.

A közvetlen felügyelet a felügyelő bizottság feladata volt.

Az első időszakban a tagok:

„1. Elnök: Halvax József plébános, egyúttal az igazgatói teendőket is ellátta, és a számadások vezetése is az ő feladata volt.

2. Zsolnay Vilmos, tiszteletbeli bizottsági tag.

3. Festetich Alfonz uradalmi tiszt.

4. Reichardsperg József sebész.

5. Szép Géza gyógyszerész.

6. Krammer József tanító.

7. Bach Gyula edénygyáros.

8. Feuerstein János kereskedő.

9. Marath József id. kályhás.

10. Schmidt Nándor fehéredényes.”²⁰

Az 1894-1895. tanévről szóló beszámoló szerint a bizottság tagjai, akik a következő hároméves ciklusra kaptak megbízást:

Elnök Halvax József mágocsi plébános volt. Hivatalból tagja volt az igazgató, a műhely vezetésével megbízott szaktanár. A többi tagot a miniszter nevezte ki, azzal a lehetőséggel, hogy mivel Baranyavármegye, és a Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara is részt vett az iskola fenntartásában, ők is jelölhettek 1-1 személyt.²¹ Baranyavármegye

¹⁶Értesítő II. 4.

¹⁷Értesítő II. 4.

¹⁸Értesítő II. 5.

¹⁹Erre csak az Értesítő I. 4. oldalán találunk utalást.

²⁰Értesítő I. 14.

²¹Értesítő II. 22., 38.

egy alapítványi helyet létesített, jogosult volt egy tagot beválasztásra javasolni. Erre került sor 1893. február 15-én, amikor Jilly Ignác mágocsi községi jegyzőt javasolta a miniszternek.²² Az 1894-1895. tanévről szóló beszámoló szerint a bizottság tagjai, akik a következő hároméves ciklusra kaptak megbízást:

- „1. Halvax József plébános, a bizottság elnöke.
2. Maráth József igazgató tanító, a bizottság jegyzője.
3. Bach Gyula edénygyáros.
4. Feuerstein János kereskedő.
5. Festetich Alfonz gróf, uradalmi tisztt.
6. Jilly Ignác községi jegyző, Baranyavármegye kiküldöttje.²³
7. Kranmmer József kályhás.
8. id. Maráth József kályhás.
9. Reichhardsperg József lovag, körorvos.
10. Schmidt Nándor fehéredényes.
11. Záray Károly, a Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara titkára, a Kamara kiküldöttje.”

Megkülönböztetett minősítést kapott 1890 novemberében az iskola a kereskedelmi minisztertől. Azok közé a gyakorlati ipariskolák közé került besorolásra, ahol, ha a diák sikeresen befejezte az iskolai tanulmányait, és betöltötte a 15. életévét, a kályhakészítő iparban kedvezményt kapott. Ez azt jelentette, hogy az 1884: XVII. tc. 101. §.-ának c). pontja alapján munkakönyvet kap anélkül, hogy inaskodnia kellene.²⁴ A Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara 1890. tanévről szóló jelentése arról számol be, miszerint „Az 1887. év óta fennálló b. mágocsi állami agyagipari iskola dicséretesen működik”, 21 tanulója volt, s mindenki jó előmenetelt tanúsított. A felvétel és a tanítás díjmentes. A szülőknek csak az ételmezésről és a ruházatról kell gondoskodni. Szállást ingyen kapnak. Az iskola fenntartása az államnak 2669 forintjába került.

A Pécsi Kereskedelmi- és Iparkamara, a vármegyéhez hasonlóan, egy tanuló részére 140 forintos ösztöndíjas helyet alapított. A Kamara területéről való diák pályázhatta meg, akinek apja agyagiparos volt.²⁵ Az 1891. áprilisában megjelent helyi sajtó a Kamara 1890. évi jelentése kapcsán arról számol be, hogy a Kamara véleménye az, miszerint az állami agyagipari szakiskolai képzés Mohácson jobban töltené be hivatását, mint Mágocson.²⁶

Ez a véleménye a Kamarának abból a szempontból érdekes, hogy a képzés színvonalát már az első tanév végén bizonyíthatta az iskola. A Pécsen 1888. augusztus 10-én megnyílt „Általános Mű-, Ipar-, Termény- s Állatkiállítás” hivatalos lapjában a következő tudósítás látható: „A harmadik tanügyi kiállítási teremben föltűnő a mágocsi állami agyagipar iskola kiállítása, mely áll égetetlen korszokból, részint kiégetett ornamentikai agyagminták- és kályhalapokból, helyes irányú rajzolatokból. Ha összevetjük a gondosan készített csinos munkálatokat, ez intézmény alig egy évi fönnállásával, úgy annak jövőjéhez a legszebb reményt fűzhetjük. És ha tekintetbe vesszük, hogy ez intézet mily elemekből nyeri növendékeit, csak gratulálhatunk az intézet élére és vezetésére hivatott férfiaknak azon elért sikerért, melyet ily rövid idő alatt fölmutatni szerencsések voltak.”²⁷

A képzés töretlen színvonalát dicsérte az is, amikor 1891 májusában Budapesten szakmába vágó kiállításon vettek részt. Itt „az iskola kitett magáért, s a községi lelkész

²²MNL BaML. IV.b. Baranya vármegye alispánjának iratai (Továbbiakban: MNL BaML. Alispáni iratok.) 2432/1893.

²³Értesítő II. 6.

²⁴Pécsi Figyelő, 1890.11.22. 2. 'Kedvezmény a mágocsi agyagipariskolának.'

²⁵Pécsi Figyelő, 1891.04.22. 6. 'A pécsi kereskedelmi és iparkamara évi jelentése.'

²⁶Pécsi Figyelő, 1891.04.29. 5. 'A pécsi kereskedelmi és iparkamara évi jelentése.'

²⁷Kiállítási Értesítő, 1888. 22. szám.

[Halvax József], ki a tárgyakat bemutatta, elégülten adhatja hírül híveinek, hogy a miniszter nagyon meg volt elégedve.”²⁸ A Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara az 1891/1892. tanévről Baross Gábornak küldött jelentést. Ebben megfogalmazta, miszerint ezt az iskolát nem lenne szabad megszüntetni, „mert ilyen iskolára itt szükség van.” Megoldásként javasolja, hogy a pécsi Zsolnay gyárban nyernének elméleti és gyakorlati oktatást, ahol az agyagipar minden ágával megismerkednének. A „műzslésük nemesítésére, fejlesztésére...bőséges alkalom kínálkozik.”²⁹

A tanulmányi évről is, a vizsgák időpontjairól is, az érdekelt szülők minden esetben értesülhettek a helyi sajtók útján.³⁰ 1893 nyarán a Kamara jelentése arról számol be, miszerint az iskola a használati edények gyártásának meghonosításában dicséretes haladást tesz. A jelentés reményét fejezi ki, hogy „nemsokára találkozunk a hazai piacokon a znaimi, bonzlai és genshauszeni agyagárukhhoz hasonló, s ezekkel sikeresen versenyző mágocsi edényekkel.”³¹ A helyi sajtó 1893-ban felsorolta az országban fellelhető állami ipari szakiskolákat. Ebből kiderül, hogy agyagipariskola a mágocsin kívül csak Ungváron, Rimaszombaton található. Székelyudvarhelyen pedig kő- és agyagipariskola. Az újság a felsorolás kapcsán az olvasókhöz is szólt, miszerint az ipariskolák csak úgy tudnak céljuknak megfelelni, ha egyrészt a szülők, másrészt az „iparos közönség jóindulatú, hazafias pártfogásában részesíti.” A szülők úgy, hogy a gyermekeiket ügyes és szakképzett iparossá nevelésük érdekében, ezekben, az iskolákba küldik, az iparosok pedig úgy, hogy az ezekben, oktatási intézetekben végzett ifjakat üzleteikben alkalmazzák.³²

Az iskola gyakorlati oktatása az eddigi egyszerű majolika és kályhagyártást kibővítette az 1893. évben. Az eddig Cseh- és Morvaországból importált használati edények készítésével is kezdett foglalkozni. Azonban az iskola fenntartási költségei a tanulók létszámához viszonyítva nagyon magas.³³

A kereskedelmi miniszter megélhetési és szociális szempontból, 1893. szeptember 19-én rendeletet bocsátott ki 65717. sz. alatt az iskola részére. Megengedte, hogy azok a végzett növendékek, akik fiatal koruknál fogva, vagy más okból, nem tudtak elhelyezkedni, az iskola műhelyében fizetés ellenében dolgozhattak. A munkájuk díjazására 300 forint külön forgó tőkét biztosított.³⁴

Az iskola fenntartási költségeit 1892 augusztusáig a Vallás- és közoktatásügyi Minisztérium viselte, majd a Kereskedelemügyi Minisztériumra hárult.³⁵

Az iskola a végzett növendékeinek további sorsát is figyelemmel kísérte:

„Tanév 1887-1890

1. Ginzer Bálint: 1 évig egy helybeli, 3 évig pedig egy szentlőrinci kályhás műhelyében volt alkalmazva, mint kályhakészítő segéd. Jelenleg is utóbbi műhelyben működik.

2. Hallbich Jakab: 1 évig egy helybeli edénygyárban, 1 évig pedig egy kaposvári majolika gyárban dolgozott, mint „retuchör”. 2 év óta Pécsen, a Zsolnay-féle kályhagyárban mint gipszinta öntő segéd működik.

²⁸Pécsi Figyelő, 1891.05.27. 3. 'Pécs és Baranya megye az agyag-, cement-, aszfalt- és kőipari kiállításon.'

²⁹Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése 1892. 73–74.

³⁰Pécsi Napló, 1893.06.23. 4., Pécsi Figyelő, 1893.06.24. 3., Pécsi Figyelő, 1893.07.19. 8.

³¹Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara jelentése 1893. 71., Pécsi Figyelő, 1893.07.29. 5. 'A keresk.- és iparkamara évi jelentéséből. Az ipari termelés.'

³²Pécsi Figyelő, 1893.10.11. 3. 'Iparos szakiskolák.'

³³Pécsi Kereskedelmi és Iparkamarajelentése. 1894. 116.

³⁴Értesítő II. 6.

³⁵Értesítő II. 7.

3. Kallenberger Ede: Félévig egy helyi edénygyárban, mint formázó és mintázó volt alkalmazva. Mint kályhás-segéd dolgozott Tatán, Ungváron, Zágrábban, mely utóbbi gyárból –iskolánk ajánlata folytán – agyagipari szaktanítóná leendő kiképzetése céljából a kereskedelmi miniszter 70092/1892. sz. rendelete alapján felvételét a budapesti állami ipariskolába, ahol évi 300 forint állami ösztöndíjat élvezett. Meghalt 1894-ben.

4. Kirchner Ferenc: 1,5 évig egy helybeli, 2 évig pedig egy majsi kályhás műhelyben volt alkalmazva, mint segéd. Jelenleg dolgozik, mint segéd.

5. Kohn Manó: Mint segéd, egy helybeli kályhás, illetve edénygyárban, Tatán, Zomborban és Eszéken dolgozott. Jelenlegi tartózkodási helye ismeretlen.

7. Rill József: Mint segéd dolgozott egy helybeli edény és kályhás műhelyben, 2 év óta pedig egy hőgyészi kályhakészítőnél van alkalmazva, mint segéd.

8. Stallenberger J.: Mint kályhás segéd működött helyben. Simontornyan és Majson. Jelenleg egy kaposvári kályhagyárban van alkalmazva.

9. Vézer Adolf: Mint segéd alkalmazva volt helyben, Kaposvárott, Tatán és Ungváron. Jelenleg, mint formázó segéd egy helybeli edénygyárban dolgozik.

Tanév 1888-1891

10. Gay Károly: Mint kályhás segéd dolgozott helyben. Szegeden és Zilahon. Az iskola ajánlása folytán agyagipari szaktanítóná leendő kiképzetése céljából a kereskedelmi miniszter 7002/1892. sz. rendelete következtében felvételét a budapesti állami ipariskolába, ahol 300 forint állami ösztöndíjat élvezett.

11. Schneider H.: Tartózkodási helye ismeretlen.

12. Haas Elkan: Egy bécsi kályhagyárban dolgozik.

Tanév 1889-1892

13. Heisz Vendel: Mint segéd alkalmazva volt Székesfehérváron, Simontornyan, Pécsen. 1 év óta egy temesvári kályhagyárban dolgozik.

14. Magyar János: Mint kályhássegéd dolgozott Mágocson, Pécsen, Ungváron. Jelenleg egy esztergomi kályha gyárban működik.

15. Maráth Róbert: Az iskolát elvégezve beiratkozott a budapesti iparművészeti iskolába, ahol mint rendes tanuló 2,5 évig járt. Tanulmányait megbetegedése miatt abba kellett hagynia. Mint jeles növendéke a nevezett intézetnek évi 200 forint állami ösztöndíjat élvezett. Meghalt 1895 áprilisában.

16. Prunauer V.: Az iskolában évi 140 forint vármegyei ösztöndíjat élvezett.

17. Steiner József: Mint segéd dolgozott Mágocson egy edény, illetve kályhás műhelyben, Tatán, Herenden.

Tanév 1890-1893

18. Bach Lajos: Mint segéd alkalmazva volt atyja gyárában, Győrött, Zomborban.

19. Geisz Mihály: Tanulmányainak folytatása céljából felvételét magát a budapesti állami ipariskolába.

20. Ujváry (Halvax) Jenő: További kiképzetés végett beiratkozott rendes tanulóul a budapesti iparművészeti iskolába.

21. Kohn Mór: Az ungvári agyagipar részvény társaság gyárában, mint segéd alkalmazva.

22. Ruppert Henrik: Mint segéd alkalmazva volt Bonyhádon, Majson. Az iskolában évi 140 forint iparkamarai ösztöndíjat élvezett.

Tanév 1891-1894

23. Bors Boldizsár: *Mint segéd az iskola műhelyében alkalmazva.*

24. Majer Mátvás: *Mint segéd az iskola műhelyében alkalmazva.*³⁶

Tananyag

„I. osztály

Olvasás a következő tárgykörökből (heti 1 órában):

a) *Erkölc- és jellemfejlesztő olvasmányok,*

b) *Földrajzból: Magyarország és társországai. Hazánk általános ismertetése. A dombvidék. Az alföld. A felvidék. Az erdélyi felföld. Horvát-Szlavonország. Fiume és a magyar-horvát tengerpart. Óstermelés. Ipar.*

Kereskedelem. A magyar nép jellemző sajátságai.

c) *Történelemből: Az ipar története hazánkban: 1. Az Árpádházból való királyok alatt. 2. A vegyesházból való királyok alatt. 3. A Habsburg- és Habsburg-Lotharingen-házból való királyok alatt*

d) *Alkotmánytanból: A magyar állam szervezete és viszonya Ausztriához. A magyar király méltósága és jogai. A nemzet részvétele a törvényhozásban. Az országgyűlés működésének köre és módja.*

Fogalmazás és ügyirattal (mind a 3 osztály együtt, heti 1 órában):

Helyesírási gyakorlatok 1. Levelek: üzleti, családi, kérő levelek. 2. Folyamodvány, mellékletek. 3. Egyéb ügyiratok: hirdetmény, számla, árjegyzék, elismervény, térítmény, nyugtatvány.

Szám- és mértan (mind a három osztály együtt, heti 2 órában): Műveletek tizedes törtekkel.

Mértékek: Szétbontás és összevonás. Százalékszámítás. Területmértékek és terület számítás. Köbmértékek és köbszámítás, mindkettő az iparra vonatkoztatva.

Vegytan (heti 1 órában): A keverés, vegyítés és vegytan fogalma. Egyszerű testek vagy elemek. (Azon 36 elemtájékoztató, átnézeti táblázata, melyek ismerete az agyagiparra nézve szükséges és a III. évfolyam tananyagát képezi.) A képletekről.

A hidrogén, az oxigén, élegek, savak, aljak, sók, nitrogén, széneny, az égés, égetés. Szabadkézi rajz. (heti 8 órában.)

Mértani rajz: 'Eder Szuppan vezérkönyve' 1-füzet összes mintái. (Heti 4 órában)

Mintázás: az összes tanuló 2 csoportba osztva naponként 1-1 csoport 2 órán át.

Műhelyi és laboratóriumi gyakorlat (Heti 25 óra): Az agyag előkészítés módja, a korong és a kézi szerszámok megismertetése, egyszerű henger alakú edények korongon való készítése, edény és egyszerű kályha részletek formázása.

A mázórlők megismertetése és kezelése.

II. osztály

Olvasás (mind három osztály együtt, heti 1 órában):

a) *Erkölc- és jellemképző olvasmányok (évenként 8 óra).*

b) *Földrajzból: Az osztrák császárság, Svájc, Németország, Belgium, Hollandia, Franciaország, Pyrénai-félsziget, Appenini-félsziget, Balkán-félsziget, Dánia, Oroszország, Skandinávia, Angolország.*

c) *Történelemből: Róma iparosai az ó-korban, tanulmányok az ipar terén, a kiállításokról.*

³⁶Értesítő II. 8–13.

d) Alkotmánytanból: igazságszolgáltatás, törvényszék, polgári jogok és kötelességek: a magyar állam kormányzása, törvényhatósági önkormányzat, községek önkormányzata, a községi illetőség, egyesületi és gyülekezési jog, az iparügy rendezése, munkaadó és munkás.

e) Természetanból: természeti tünemények, a testekről általában, a súrlódás, a likacsosság és hajcsövesség, a nehézségi erő és a lejtő, a munka, az egyszerű gépek, a légkör, a szél keletkezése, az eső.

Fogalmazás és ügyirattan (mindhárom osztály együtt, heti 1 órában): A helyesírás elsajátítása, fogalmazványok: felmondások, szerződések, kötelezvények, engedmény, meghatalmazvány, adásvevési szerződés.

Szám és mértan (mindhárom osztály együtt, heti 2 órában): műveletek közönséges törttekkel, hármasszabály, összetett hármasszabály, arányosztás, időszámítás.

Vegyatan (heti 1 órában): a kén, a foszfor, bor, szilícium, fluor, klór, bróm, jód, kálium, nátrium, mészeny, bárium, stroncium, magnézium, alumínium, cink, vas.

Agyagipari technológia (heti 2 órában): Az anyag minősége és tulajdonsága, befolyása a máz vagy zománra. A kerámia terén használt fémtelegek és kénegek tulajdonságai, festőképessége és gyakorlati alkalmazása. Engobok vagy színes

anyagok összetétele és alkalmazása. A máz és a mázolás célja. Közönséges és finom fazekasáru. Kőedény és kőanyag. A porcellán.

Szabadkézi rajz (heti 8 órában).

Mértani rajz (heti 4 órában).

Mintázás (az összes tanuló két csoportba osztva naponként egy-egy csoport 2 órán át. 'Vasady-Vidéki' -féle gipszgyűjtemény).

Műhelyi és laboratóriumi gyakorlat (heti 23 órában): főzőedények, tálak, kancsók, virágcserepek készítése szabadkézzel és gipszmintából, kályha párkányrészek és fülkék, sarkok stb. formázása. Lemezes (überschlagen) kályha részek készítése.

Engob és máz keverés, mázolás.

III. osztály:

Olvasás (heti 1 órában):

a) Erkölc és jellemfejlesztő olvasmányok (évenként 8 óra).

b) Földrajzból: Ázsia, Afrika, Amerika. Az ötödik világrész. Némi csillagászati ismeretek.

c) Történelemből: A gyárak története hazánkban, gépíparunk, a világipar és kereskedelem feladata, a tudomány az ipar szolgálatában.

d) Alkotmánytan: az ipar megkezdéséről, az ipar gyakorlásáról, az ipartársulatokról, az iparos és gyáros segédszemélyzete, a gyármunkásokról, az iparhatóságokról.

e) Természetanból: a vasút, a delejtű, az elektromosság forrásai és alkalmazásai, a távíró, a meleg mint munka, mi hajtja a gőzmozdonyt, a színek keletkezéséről.

f) Nemzetgazdaságtanból: a szükségletekről, a váltó, a bankokról, a pénzről.

Fogalmazás és ügyirattan (heti 1 órában, a három osztály együtt): A helyesírás elsajátításához: ajándékozási okirat, letéti szerződés, zálogszerződés, kérvények és beadványok a váltóismeret legfőbb szabályaival kapcsolatban.

Szám és mértan (a három osztály együtt, heti 2 órában): Arany és ezüst számítás, pénz számítás, az előző évfolyamok fontosabb műveleteinek ismétlése.

Vegyatan (heti 1 órában): kobalt, nikkell, mangán, króm, ón, réz, ólom, arzén, bizmut, antimontium, higany, ezüst, arany, platina.

Szabadkézi rajz (heti 12 órában):

Szakrajz (heti 12 órában): Kályhák és edények (főleg antik alakjainak) ábrázolása a szabadkézi és mértanirajz alkalmazásával, szerkesztések, tervrajzok (konstrukció, kompozíció).

Mintázás (az összes osztály két csoportba osztva naponként egy-egy csoport 2 órán át.) Mindennemű szabavágó díszítések mintázata, rajz és a tanuló saját tervezete után, agyag és viaszban.

Műhely és laboratóriumi gyakorlat (heti 25 órában): Komplet kályhák (kandallók) önálló elkészítése szabadkézzel lemezekkel (überschlagen) és gipszmintákból, használati formák gipszből való készítése, jobb minőségű főzőedények (znaimi

mód szerint), nagyobb méretű használati dísz tárgyak készítése, kályhák és edények festése engobok és színes mázakkal, mázak keverése, olvasztása, mázolás, berakás és égetés."³⁷

Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara alapítványi helye

A tanulók ingyenes oktatásban részesültek. Két alapítvány hely létesült. Az egyikről a Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara 1887. november 7-én tartott közgyűlésén döntött, miszerint, a területéhez tartozó Baranyavármegye, Somogy vármegye, Tolna vármegye területéről 1 arra érdemes, szegény tanuló részére, felváltva, egy-egy, 140 firt-os alapítványi helyet létesít.³⁸

Olyan tanulók élvezhettek előnyt a felvételnél, akiknek apjuk fazekas, korsós vagy kályhás volt. Az első ízben felvett kaposvári ösztöndíjas tanuló „miután gyenge előmenetelével kellő szakképesség elsajátítására reményt nem nyújtott, az ösztöndíjától megfosztatott.” Helyette egy szintén kaposvári születésű ifjúnak adta oda az ösztöndíjat a Kamara.³⁹

Baranyavármegye alapítványi helye

Baranyavármegye közgyűlése 1888. október 8-án tartott ülésén határozatot hozott, miszerint egy tanuló részére 140 forintos alapítványt hoz létre a mágocsi agyagipari iskolában: „...a jó hírű mágocsi agyagipart méltányolva, valamint ehhez képest a mágocsi ipariskola fontosságát felismerve, a mágocsi ipariskolában egy, a megyei ipariskolai alapból évi 140 firt-tal javadalmazandó ingyenes hely alapítását határozza el akként, hogy ezen helyre a megye bármely községéből való ifjú pályázhat, az adományozás joga pedig a közönség nevében a megye alispánját fogja megilletni. Ezen határozat jóváhagyása a Nagyméltóságú földmivelés-ipar és kereskedelmi m. kir. minisztériumtól kikérendő.”⁴⁰ Az illetékes miniszter 1888. december 4.-én jóváhagyta a vármegye felterjesztését.⁴¹

A vármegye meghirdette a pályázatot az alapított helyre:

„Pályázhat a megye bármely községéből való, legalább 12 éves, és legfeljebb 16 éves ifjú, ki legalább a népiskola 4. osztályát jó sikerrel elvégezte, és az agyagipar folytatá-

³⁷Értesítő II. 23–27.

³⁸Értesítő II. 3.

³⁹Értesítő II. 4–5.

⁴⁰MNL BaML. IV. 410.b. Baranya vármegye alispánjának iratai, Bvm. kgy.jkv. 506/1888.

⁴¹MNL BaML. Alispáni iratok. 8662/1888.

sához szükséges képesítést óhajtja megszerezni.” A pályázatot az agyagipariszkola igazgatóságának útján kellett benyújtani.⁴² A pályázatra történő felhívást az alispán kiküldte a járási főszolgabírákhoz, azzal, hogy juttassák el a településekhez. A pályázatok minden esetben megjelentek a helyi újságban is. Egy példa:

Baranyavármegye köztörvényhatósági bizottsága 1888.évi 506. sz. közgyűlési határozatával mágocsi állami agyagipar-iskolánál egy évi 140 firtos ösztöndíjat, illetve ingyenes helyet alapított, a melyre az alispán az 1892/3-ik tanévre pályázatoit irt ki. Pályázhatnak a vármegye bármely községéből származó, legalább 12 és legfeljebb 16 éves ifjak, kik a népiskola négy osztályát jó sikerrel elvégezték és az agyagipar üzéséhez szükséges képesítést elnyerni óhajtják. A jobb és szegényebb sorsu tanulók előnnyelbírnak. Az iskolai, erkölcsi és vagyoni bizonyítvánnyal fölszerelendő folyamodványok f. évi július 31-ig nyújtandók be a mágocsi állami agyag-ipar iskola igazgatóságánál.”⁴³

Mivel a vármegyéből nem volt pályázó 1888/1889-es tanévre az alapított helyre, ezért a pécsi születésű⁴⁴ Prunaer Vince jelentkezését fogadta el az alispán, aki 1889. július 26-án nyújtotta be pályázatát az 1889/1890-es tanévre. (Ő a pécsi népiskola 5. osztályát jó eredménnyel végezte el.) Az alispán utasította a vármegye főpénztárnokát 1889. augusztus 23.-án, az összeg átutalására az Agyagipariszkola Felügyelő Bizottság elnökéhez, Halvax József plébánoshoz.⁴⁵ Prunaer Vince minden tanévben megpályázta, és el is nyerte az ösztöndíjat.⁴⁶ Amikor befejezte tanulmányait, köszönőlevelet irt az alispánnak:

„Nagyságos Alispán Úr!

Alulírott, ki Tekintetes Baranyavármegye jóságos kegyéből élveztem 3 éven át a mágocsi állami agyagipariskolánál a megyei 140 firtos ösztöndíjat, melyet teljes egészében Ft. Halvax József plébános úr számomra, illetve fenntartásomra kiszolgáltattott; most midőn jó képesítéssel ellátott pályavégzett kilépek az élet iskolájába, szent kötelességemül ismerem: mélyen érzett hálából fakadó forró köszönetemet a Nemes Vármegye magas színe előtt kifejezni legalázatosabb és legmélyebb hódolatom mellett, mellyel vagyok

A Tekintetes Nemes Vármegyének örökre lekötelezettebb alázasos szolgája Prunaer Vincze.” A „hálaírat” betérjesztésével egyidejűleg Halvax József kéri az alispánt, miszerint a megüresedett ösztöndíjas hely betöltése iránt intézkedjen.⁴⁷

Az 1892/1893.-as tanévre, a pályázatra jelentkező mohácsi illetőségű Bencze István részére adományozta az alispán az ösztöndíjat 1892. augusztus 9.-én. Azonban 1892. augusztus 16.-án a Felügyelő Bizottság elnökétől, Halvax Józseftől, a következő meglepő értesítést kapta az alispán:

„Tekintetes Alispáni Hivatalnak Pécsent. Alig hogy vettem a fent tisztelt Hivatal 11223. sz. kegyes intézkedését, mellyel a megyei ösztöndíjat Bencze István folyamodó részére adományozott, Ugyanaz nap az ösztöndíjas atyja ama ámulatba ejtő kijelentéssel lépett fel, hogy mivel Ő az ösztöndíjas helyet úgy értette, hogy a teljesen ingyenes ellátás és ruházás mellé járul a még az évi 140 ft. segély, most eziránt csalódván, illetve felvilágosodván, fiát magával viszi; miért is azon kellemetlen kényszerhelyzetbe jutott, hogy ismételen terheljem a fent tisztelt Czimet, azzal a kérésemmel, hogy 11223.

⁴²MNL BaML. Alispáni iratok. 8726/1889.

⁴³Pécsi Figyelő, 1892.07.13. 5. 'Agyagipari iskolai ösztöndíj.'

⁴⁴Pécs nem tartozott a vármegye közigazgatása alá.

⁴⁵MNL BaML. Alispáni iratok. 9809/1889.

⁴⁶MNL BaML. Alispáni iratok. 13267/1890, 16485/1891.

⁴⁷MNL BaML. Alispáni iratok. 9389/1892. Az ösztöndíjra jelentkezés megjelent a helyi sajtóban. Lásd fentebb

sz. intézkedésének visszavonásával kegyeskedjék az idezárt és kellőleg felszerelt folyamodvány kérelmezőjét, Moravcsek Antalt az ösztöndíjra kinevezni, ki is rögtön belép az iskolába.”⁴⁸ Moravcsek Antal ugyancsak mohácsi születésű és illetőségű, 1892. augusztus 5.-én írta meg pályázatát. Támogatást kapott az 1889-ben alakult mohácsi ipartestülettől: „...van szerencsénk a mágocsi agyag-ipariskollánál üresedésbe jött hely elnyerésére, Moravcsek József helybeli lakós szíjgyártó iparos Moravcsek Antal nevű fiát ajánlani, ki Ránics Mátyás helybeli fazekas iparosnál körülbelül 2 éve van alkalmazásban. Miután mia nevezett fiút jóra való, szorgalmas és iparkodónak ismerjük, korábbi szülei szegényebb sorsúak, mit a b/ alatt csatolt községi bizonyítvány is igazol, – nevezett fiukat, kinek a művészesebb kivitelű agyagipar tanulására nagy hajlama van, – saját költségükön taníttatni képtelenek, s miután végül a nevezett fiúnak ügyessége és szorgalma bennünk is az érdekeltséget felkeltette, úgy felette érdekünkben áll, hogy nevezett tanoncnak jövőjét tehetségünk szerint előmozdítsuk.”⁴⁹ A felvett tanuló nem volt érdemtelen a beléhelyezett bizalomra, ezt tanúsítja az első tanévének elvégzéséről 1893. szeptember 12.-én kiállított bizonyítványa: „erkölcsi magaviselete: dicséretes, szorgalma: jó, szabadkézi rajz: jó, mértani rajz: jó, mintázás: jó, korongozás: jeles, formázás: elégséges, olvasás: jó, fogalmazás: elégséges, földrajz: elégséges, történelem: jó, alkotmánytan: jó, természettan: elégséges, nemzetgazdaságtan: jó, szám- és mértan: elégséges, vegytan: jeles. A bizonyítványt aláírta: Maráth József igazgató, Hübner Rezső szaktanár, Krammer Károly óraadó tanár, Halvax József felügyelő bizottsági elnök.”⁵⁰ Érdekében Halvax József pártolólág írt az alispánhoz. Ennek eredményeként a következő tanévi ösztöndíjat is elnyerte Moravcsek Antal.⁵¹

Moravcsek Antal az 1893/1894. tanévet „általános” jó eredménnyel fejezte be. Erről értesítést kapott az alispán.⁵² Természetesen az 1894/1895. tanévet is az Agyagipari iskola ösztöndíjasaként végezhetette el. Az év végi záróvizsgán „általános jó osztályzatot nyert.” Mivel az ösztöndíjas hely így felszabadult, ezt a már 1. osztályt itt elvégezett Tanner Márkus József részére kérte az iskola vezetősége Szily László alispántól. Indoklásuk: „...igen szorgalmas és jó magaviseletű fiú, mit a mellékelt évi bizonyítvány másolata is igazol. de azon kívül nagyon szegény szülők gyermeke is. Az első évi eredményei: szorgalom: igen szorgalmas, magyar nyelv és irálytan: jó, számtan: jó, mértan: jó, mértani rajz: jeles, szabadkézi rajz: jeles, mintázás: jeles, természettan: jó, vegytan és ásványtan: jeles, vegytani gyakorlatok: jeles, műhely gyakorlat: jeles, tollrajz: jeles.”⁵³ Azonban az alispán elutasította a kérelmet, mivel az ösztöndíjat csak Baranya megyei illetőségűek részére alapította a megyei közgyűlés 1888-ban, az 506. kgy. szám alatt. A beajánlott tanuló pedig tolnavármegyei volt.⁵⁴ Ezért Halvax Józsefnek kérnie kellett az alispánt a pályázat kiírására.⁵⁵ Az újból kiírt pályázat alapján a mocsoládi Jauch Ferenc kapta meg az ösztöndíjas helyet. Ezt a Felügyelő Bizottság elnökéhez juttatta el a megyei számvevőség.⁵⁶

⁴⁸MNL BaML. Alispáni iratok. 11698/1892.

⁴⁹MNL BaML. Alispáni iratok. 11698/1892

⁵⁰MNL BaML. Alispáni iratok. 14098/1893.

⁵¹MNL BaML. Alispáni iratok. 14098/1893.

⁵²MNL BaML. Alispáni iratok. 1600/1895

⁵³MNL BaML. Alispáni iratok. 13585/1895

⁵⁴MNL BaML. Alispáni iratok. 17844/1895.

⁵⁵MNL BaML. Alispáni iratok. 14458/1895

⁵⁶MNL BaML. Alispáni iratok. 16322/1895.

Bezárás

Azonban az 1895/1896. tanév már új tanulók nélkül indulhatott csak el, így a megyei ösztöndíjas helyet sem lehetett betölteni. Erről az alispán a következő levélből értesülhetett, melyet Maráth József igazgató küldött neki 1895. szeptember 6.-án:

„Nagyságos Uram! Hivatalos tisztelettel bátorodom azon, -valóban sajnálatra méltó tényt közölni, hogy immár felsőbb helyen elhatározott, hogy Baranyavármegye egyedi iparoktatási intézetét, a mágocsi áll. agyagipariskolát el fogja veszíteni. Ugyanis a mai postával érkezett hozzánk Szerényi József kir. iparoktatási miniszteri biztos úr erre vonatkozó átírata, melyben közli az iskola vezetőségével, hogy a Keresk. m. kir. Miniszter Úr Ó Kegyelmsége f. é. augusztus hó 23-án 57461. sz. a. kelt magas elhatározásával elrendelni méltóztatott, miszerint tekintettel az iskola feltűnően csekély látogatottságára, – az iskolába az 1895/96-ik tanévre új tanulók ne vetessenek fel, mert az, az 1895/96.-ik tanév végén be lesz szüntetve. A jelen tanévre pedig 7-8 új tanuló van előjegyezve. Készséges szolgálja Maráth József igazgató.⁵⁷ Az értesítés alapján az alispán a visszaküldését kérte a már adományozott ösztöndíjnak, mint „rendeltetéssel immár nem bíró segélyösszeget.” Az összeg visszaküldésével kapcsolatban az iskola vezetősége még reményét fejezte ki, hogy a Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara kérése az illetékes kormányserveknél meghallgatásra talál, amely szerint az iskola Pécsre kerüljön, s ebben is lesz egy ösztöndíjas hely, melyre jelentkezőt a vármegye támogatná.⁵⁸

Az agyagipari képzés visszafejlesztésének koncepciója már 1894-ben az illetékesek tervében szerepelhetett. Amikor 1894. október 13.-án özv. Geisz Mihályné mágocsi lakos avval fordult a kereskedelemügyi miniszterhez, miszerint fia részére szeretne ösztöndíjat kérni agyagipari szaktanítónak történő kiképzésére, a következő választ kapta:

„...a kérelmezővel leendő közlés végett értesítem a közönséget, hogy a közelebbi időben agyagipari szaktanítókra nem lévén szükségem...” elutasította a kérelmet. Ezt az elutasító levelet megküldte Baranyavármegyének.⁵⁹ A Pécsi Kereskedelmi és Iparkamara 1895. szeptember 9-i közgyűlésén felemelte szavát a kereskedelmi miniszternél az agyagipari iskola bezárásának terve ellen. Ha már ez volt az egyetlen szolgáltatása a minisztériumnak a megye iparának támogatáshoz, az iskola eddigi fenntartása, az eddig erre szánt összegből máshol állítson fel hasonló intézményt. Javasolta az erre legalkalmasabb helyet, a pécsi Zsolnaynak „világhírű agyagipartelepét.”⁶⁰ Nemsokára, a helyi sajtó arról adott „örvendetes hírt”, habár az iskola megszűnik Mágocson, de az agyagipar fejlesztése érdekében Pécsen állítja fel a miniszter, mivel itt évente 30-40 tanulóra lehet számítani.⁶¹

A korábban bemutatott kimutatás szerint a végzett növendékek országsszerte el tudtak helyezkedni, illetve egyesek még tovább is tudtak tanulni. Ez az iskolai képzés jó minőségét jelezte. Azonban, hogy mégis megszüntette az állam az iskolát, annak okára álljon itt az igazgató véleménye 1895-ből: „Annak, hogy a tanulók száma az utóbbi években nem igen növekedett, többféle oka van. Nevezetesen, a helybeli illetve környékbeli agyagiparosok egyrésze, midőn látta, hogy az iskolában készült tárgyak ugyanott eladásra kerülnek, az iskolában nem az ő érdekeit előmozdító intézetet látott, hanem versenytársat, mely oly élénk keresetnek örvendő készítményeivel, az ő anyagi érdekének ártal-

⁵⁷MNL BaML. Alispáni iratok. 17844/1895.

⁵⁸MNL BaML. Alispáni iratok. 17844/1895.

⁵⁹MNL BaML. Alispáni iratok. 20382/1897.

⁶⁰Pécsi Napló, 1895.09.10. 1–2. 'A mágocsi agyagipar-iskola megszűnik.'

⁶¹Pécsi Napló, 1895.09. 28. 4. 'A mágocsi agyagipar-iskola'

mára van, s hogy a versenytárostól szabaduljon, az iskolát minden kínálkozó alkalommal gáncsolta, a szülőket, kik gyermekeiket abban taníttatni akarták, lebeszélni igyekezett e szándékukról, mi sajnós sok esetben sikerült is. Mégis akadtak új növendékek, mivel a szülők látták, hogy a végzetek munkát találhattak. (Ahogy a korábban bemutatott végzősök elhelyezkedéseit láthatjuk.) Azonban a lakás és elhelyezés költségeit a nem helyben lakó szülők nyilván nem tudták vállalni, ezért mutatott egyre csökkenést a beiratkozások száma, illetve az évközben a tanulmányaikat abbahagyók száma. Éppen a csökkenő létszám miatt az állam már nem vállalta a magas fenntartási költségekkel járó oktatási intézmény működtetését.”⁶²

Az iskola szakmai és pénzügyi igazgatása akadozni kezdett 1896 elején. 1896. január 16-án a szaktanár igazgatót, Maráth Józsefet, aki egyúttal a számadásvezetője is volt az iskolának, a kereskedelmi miniszter áthelyezte Székelyudvarhelyre, az ottani Állami Kő- és Agyagipari Szakiskolába, amely 1893-ban jött létre.⁶³ Az 1896. február 20.-án kelt levelében Halvax József ismételten kérte az iskola vezetésének helyre állítását.⁶⁴ Az 1896. év eleje óta húzódó, a minisztérium által a mágocsi adóhivatal által a vármegye részére kiutalt 140 frt-os ösztöndíj visszaigénylése befejeződött. Mivel az iskola megszüntetése nyilvánvalóvá vált, a vármegye nem vette igénybe az adóhivataltól az összeget. Ezt tudomásul vette a kereskedelmi miniszter, s elrendelte 1896. május 11-én, hogy az „ösztöndíj elejtésbe hozassék.”⁶⁵ A székelyudvarhelyi szakiskola 1896/97. tanévről szóló beszámolójában már megemlíti, hogy Mágocsról átjött 3 tanuló részére a minisztérium gondoskodott a költségeik fedezéséről, Maráth József pedig mint szaktanár nyert alkalmazást.⁶⁶

Ezzel a Mágocsi Állami Agyagipari Iskola befejezte működését. A további években a pécsi Zsolnay gyár saját kebelén belül, állami támogatással oldotta meg az agyagipari tanoncképzést.⁶⁷

A megszüntetett agyagipariskola épületét, amely állami tulajdon volt, a pénzügyminiszter átengedte Mágocs községnek, a felállítandó állami óvoda céljára. Ennek jó karban hozatalára a tanfelügyelőt a közoktatási miniszter utasította.⁶⁸

Továbbélés

Az iskola megszüntetésének ténye politikai érvként is felhasználásra került az aktuális kormány ellen. A pécsi sajtó tudósítása alapján érdemesnek tartjuk közre adni. Az 1901. évi országgyűlési választások alkalmával, a sásdi kerület függetlenség párti jelöltje, Toldi Béla dr. tartott programbeszédet Mágocson. Az 1901. szeptember 22.-én megtartott beszédét a nagyközönség „sűrű” éljenzéssel fogadta. Különösen a helyi vonatkozások emlegetése aratott nagy tetszést, „amelyben Halvax József ottani plébánost aposztrofálta, a ki 1896-ban még a kerület függetlenségi pártjának volt elnöke, s most átvedlett kormánypárti elnökké.” A beszéd részlete: „Elvitt a kormány már Mágocsról mindent, elvitte a szolgabíróságot, adóhivatalt, agyagipariskolát, nagytrafikot „*nincs már más elvinni való, mint a pap...*”⁶⁹

⁶²Értesítő II. 14.

⁶³VIG 1932. 396

⁶⁴MNL BaML. Alispáni iratok.3809/1896

⁶⁵MNL BaML. Alispáni iratok. 10646/1896

⁶⁶Értesítő III. 7., 10.

⁶⁷Pécsi Közlöny, 1899.02.28. 3. 'Agyagipar-iskola Pécssett.'

⁶⁸Pécsi Közlöny, 1898.04.28. 5. 'Állami óvoda.' (Az óvoda felállításának alakulásáról lásd: TEGZES 2001).

⁶⁹Pécsi Figyelő, 1901.09.25. 2. 'Toldi Béla Mágocson'.

Hírt ad a Pécsi Közlöny arról, hogy 1902. szeptemberében az agyagipariskola épületét a kincstár átvette. Az átvételnél Augustz Ferenc pénzügyigazgató helyettes és Salamon József tanfelügyelő voltak jelen.⁷⁰

Érdekes módon, a Révai Nagy Lexikon 1915.-ben kiadott 13. kötetében a 133. oldalon még úgy szerepel Mágocs, mint ahol van állami agyagipariskola.

1. táblázat: Talán nem lesz érdektelen az első évfolyam (1887/1888) névsorát közreadni.⁷¹

ssz.	Név	Lakhely	Vallás	Megjegyzés
1.	Brüll Pál	Szil (Somogy m.)	izraelita	
2.	Ginzer Bálint	Mágocs	róm.kat.	
3.	Grünwald Gyula	Szlavónia	róm.kat	kilépett 1888.01.14.
4.	Halbich Jakab	Mágocs	róm.kat.	
5.	Horváth Viktor	Kaposvár	róm.kat.	ösztöndíjas
6.	Joó József	Pécs	róm.kat.	vendéglátogató, kimaradt 1887.12.20.
7.	Kallenberger Ede	Mágocs	róm.kat.	
8.	Kirchmer Ferenc	Mágocs	róm.kat.	
9.	Klein Nándor	Mágocs	róm.kat.	kilépett 1888.04.14.
10.	Kohn Manó	Mágocs	izraelita	
11.	Mittich István	Mágocs	róm.kat.	
12.	Rill József	Mágocs	róm.kat.	
13.	Stallenberger János	Mágocs	róm.kat.	
14.	Vézer Adolf	Bogyiszló	izraelita	

⁷⁰Pécsi Közlöny, 1902.09. 27. 4.

⁷¹Értesítő I. 10.

Irodalom

- A Vallás és Közoktatásügyi m. kir. Ministerium által alapított és fenntartott mágocsi agyagipariskolának értesítője az 1887 – 90. tanévig terjedő hároméves tanfolyamáról. Bonyhád, 1890.
- EGRY I.: Hazánk népies agyagipara. Budapest. 1913.
- ERDŐDY Gy.: A baranyai iparoktatás története III. In: *Pécsi Szemle*, 1999/tavaszi. 44.
- MARÁTH J. (szerk.): A Baranya-Mágocsi Állami Agyagipar-Iskola Értesítője az 1894-95. tanévről. Pécs, 1895.
- MÁRFI A.: A polgárosodás időszaka. In: Füzes Miklós (szerk.): *Mágoacs, 1251-2001. Mágoacs, 2001.* 187–188.
- SIRISAKA A.: Megyei népoktatási intézmények. A mágocsi agyagipar-iskola. In: Várady Ferenc (szerk.): *Baranya múltja és jelenje I.* Pécs, 1896. 362.
- TEGZES F.: A mágocsi óvodaügy. In: *Kisebbségek együttélése 3.* Pécs, 2001. 158–166.
- TEUFEL, F.: *Mágoacs. Nagyközség Baranyában I.* Mágoacs, 1989.
- TEUFEL, F.: *Mágoacs. Nagyközség Baranyában II.* Mágoacs, 1993. 195.
- VARGA Sz. – CSÁSZÁR L.: *Mecsek-Völgység-Hegyhát.* Szászvár, 2013. 171.
- VIG A.: *Magyarország iparoktatásának története az utolsó száz évben.* Budapest, 1932

Rövidítések

- Értesítő I.-* A vallás és közoktatásügyi m.kir. Minisztérium által alapított és fenntartott mágocsi agyagipariskolának értesítője az 1887-90. tanévig terjedő három éves tanfolyamáról. Bonyhád, 1890.
- Értesítő II.-* Maráth József (szerk.): A Baranya Mágocsi Állami Agyagipar-Iskola Értesítője az 1894-95. tanévről. Pécs, 1895.
- Értesítő III.-* Scheffler Nándor (szerk.): A Székelyudvarhelyi M.Kir.Áll. Kő- és Agyagipari Szakiskola Értesítője az 1896/97. tanévről. Székely-Udvarhely, 1897.
- Értesítő IV.-* Hegedüs Károly (szerk.): *Értesítő a budapesti állami közép ipartanoda 1883-84. ötödik tanévről.* Pest, Könyvnyomda Rt.